

Николай Ковачев

ЕДИН ПРЕДШЕСТВЕНИК НА БЪЛГАРСКАТА ОНОМАСТИКА ГЕОРГИ СТОЙКОВ РАКОВСКИ (1821 – 1867)

Основоположник на националноосвободителното ни движение срещу турското владичество, историограф, публицист, писател и етнограф, Георги Стойков Раковски в служба на народа неотклонно се води от девиза "с оръжие и слово, с печо и меч" да се работи за освобождението му. Своята научнокраеведска дейност също насочва в тази посока да докаже, че в отоманската империя се намира поробен един славянобългарски народ, който е имал многовековна държава със своя богата материална и духовна култура. И той на дело радетелствува за издирване и съхраняване на тази култура, за показване на нашия език, книжнина, песенно богатство, предания, вярвания и обичаи. Като доказателство за българщината на тази култура и на земите, в които тя се съхранява, Раковски обръща поглед и към имената на многобройните местности, на преданията за манастири и крепости, изградени и обдарени от български владетели, които говорят за миналото на нашия народ.

Въпреки своеволните ненаучни тълкувания на тези местни имена, Раковски е един от нашите предосвободителски дейци, които първи обръщат поглед към нашите местни и лични имена като извор за българска етнична принадлежност. Основните му трудове в тази насока са:

Показалец или ръководство, как да ся издирят най-стари чърти нешего бития, языка, народопоколения, старого ни правления, славного ни прошествия и проч. Част първа. Одеса, 1895;

Горский пътник. Повествителен списък. Нови Сад, 1857;

Няколко речи о Асеню първому, великому царю българскому и сину му Асею второму. Белград, 1860.

В предговора към *Показалец* той си поставя за цел "да покажими на роду си най-стари чърти бития му, народопоколения, языка, правления, славного му прошествия" (с. V). Показалец е цялостна програма за етно-

графско проучване на българския народ. В помощ за това е нужно съдействието на нашата общественост и учителство, да събира и съхранява това духовно богатство на народа ни, с което ние трябва да се гордеем и да се чувстваме като българска народност. "Всякий учител или учен що-годе българин да опиши именоване своего месторождения, на гори, реки, планини, могили и проч. Затова може да ся помогни и поведе от попредания що ся съхранило между народу." (с. 22).

Тук Раковски се спира и тълкува името на родното си село *Котел*: "Окръжайщи гори днешного села Котла, носили то имя, кое на самъскрит (староиндийски) язык значи укрепено-оградено с крепости място" (6. ХVХ).

Във връзка с отглеждането на рози в селищата Сопот, Карлово, Златний Калофер (Алтн Калофер), Габарево, а особено в *Казанлък* и с. *Шипка*, Раковски етимологизува имената на последните:

"Имянование *Казанъ-лягъ* приходи от глагола *кажъ* – *казвам*, *казан*, прил. страдателно, кое значи прочют и реч *лягъ*, кое значи място низко между хълмове лесове и реки лежащо, как то си е действително местоположен *Казанлъг*. А буква *Г* обично ся произноси от народа като *К*: както по негдеси вместу *бряг*, думат *бряк*, и *враг* – *врак*, и *сняг* – *сняк*, и *помаг* – *помак* и проч. и проч." (с. 78).

"Самое имянование на село *Шипка* показва, че отдавна още ся е работил в него предял *шипц*, от де получило имянование си селото. Шипка е създано на самое подножие старопланинско на възбрежно място, чрез кое минува път, кой води на Габрово, и от там у Велико Търново." (с. 78).

В *Горский пътник* Раковски като се спира на името *Лумы* – *Дѣлѣ* до Котел пише: "що ли значи това наименование *Лумы* – *Дѣлѣ*? не ми е познато. Там близо наоколо има и други планини и всяка носи имя свое *Оранъ*, *Зло-стѣнье*, *Бѣли-Брѣгове*, *Свинарь*, *Козякъ*, *Плъживица* и проч. Без причина чловеци не им съ дали тия имена, коя и до днес съ съхранили" (с. 183). Според автора тълкуването на имената може да послужи като източник за древната история на българския народ и неговата земя. Горните имена не говорят за никаква татарщина или гърчищина, а "чисто славянски имена са".

Името на гр. *Елена* в устата на хайдутина Младен в *Горски пътник* свързва "село Елена старий град близо до града славни Търново.. светла царица го създаде, славнаго той царя Ясеня съпруга, именем своето го назовала, мисли високи помян подига" (с. 83). В *Няколко речи* името на *Родопите* Раковски произвежда от *Рудопска планина*, което означава "планина, коя има *руда*" (с. 30).

В същото си произведение той засяга и жителски имена – етноними, които смята за собствени имена и ги пише с главна буква: *Гърци, Армяни, Жидове* (Евреи), *Римляни, Французи* (Фрънзы), *Латини, Павликлаци, Богомолци, Маджары* (с. 6, 14, 28, 67).

Раковски като предшественик ономаст прави опит да тълкува и лични имена като: *Асѣнь*: от *А (И)* отрицание “не” + *сѣнь* (*сѣнь*) “тъмнота” *Исєнь, Иснь* съкратено “не тъмен, тъмно”; както ялова крава *а (а)* отрицание + *ловъ, ловити* “хващам, залавям” оная, която лови в утробата си. Или *Атила* (е бълг. собств. име) *А* “не” + *ТИЛЬ* “край, тление” = безкраен, нетленен, преносно непобедим; или от *А+ТУЛЬ* = *КГТЬ* “затъмнение, тъмнота”, *Атула, Атила* и “тъмен” (с. 93).

Във връзка с разкриване историята на царския Асенев век, освен исторически извори Раковски използва и предания от района на с. Беброво (Еленско) за съществуващи манастири от Асеновско време около Сливен и Сливенска света гора (с. 57). В този район също тълкува отделни местни названия (58–64).

Извинявайки се в увлечение, че се е отдалечил от пряката си цел и разширил тълкуванията си за имената около Сливен, авторът смята, че “то не ще бъде безполезно”, защото ще даде повод на друг да пише по-обширно – “не само окрестни места Сливена, но и други, де наша най-стара повестност стои затаена” (с. 64).

Г. С. Раковски тълкува по своему и имена на места извън пределите на България. Той се противопоставя на народни гръцки етимологии за произхода и значението на *Босфора* (*Воспорос*), че уж го преплавал вол, грц. *боос* “вол” и *порос* “минаване”. Той твърди, че народът свързва местните имена най-често с отделни особености на назовавания обект (местност) – “стари народи първи имяна на места и гори (планини) и морета давали са паче от природа водими, нежели от басни (предания, легенди)” (с. 202) и предлага – “това не пречи и той да го свързва със славянското възпоръ “възпиране” на Черно море от Мраморно море”.

Дълбоката му привързаност към славното минало на нашия народ Раковски подчинява интересите си на тази привързаност; по идеи романтик, той със всички средства, дори и с ненаучните си етимологии на топоними и антропоними се стреми да докаже старинния произход на нашия език, народ и държава, за което говорят не само исторически извори, но и многобройни местни имена, където са живяли и живеят българи.

Опитите на Раковски да използва онимите (топоними и антропоними) като исторически извори за генезиса и историята на народа ни

и на населението в отделни селища и области е идея, която ни дава основание да приемем Георги Стойков Раковски като един от предшествениците на нашата ономастична наука.